

Muhammed Ferid Vecdi'nin Mucize Görüşü*

Muhammed Ferid Vecdi's View About Miracles

ÖZET

Muhammed Ferid Vecdi (1878-1954), kelim ilmi açısından yeni arayışlar dönemi olarak nitelenebilecek bir dönemde, anılan arayış faaliyetlerinin yoğun yaşandığı Mısır'da yaşamıştır. Kendisi, benzeri pek çok Arap âliminde görülen nakilci yaklaşımı benimsememiş, İslami konularla ilgili olarak doğrudan ve çok yönlü olarak fikir imalinde bulunmuş mütefekkir bir şahsiyettir. İtikadi meselelerle ilgili olarak mevrusu/geleneği değerlendirmekle birlikte eleştiriye de tabi tutmuştur. Ona göre genelde imani meseleler, özde de nübüvvet ve ona müteallik vahiy ve mucize gibi konularda bu gün yeni sorular ve şüpheler ortaya çıkmış bulunmaktadır. İmani meselelerde ortaya çıkan yeni soru ve şüphelerin kaynağı da elbette Batının materyalist ve pozitivist felsefeleridir. Batıdan gelen itikadi şüpheler özellikle gençlerin zihin dünyalarında iz bırakmaktadır. Bu sorulara geçmiş ulemanın verdikleri cevaplar -Ferid Vecdi'ye göre- artık yetersiz kalmakta, gençlerin zihinlerindeki şüpheleri izale edememektedir. Dolayısıyla bu gün Batının modern biliminden, özellikle deneysel tecrübelerinden de istifade edilerek kelami meseleler etrafında ortaya çıkan soru ve şüphelere mukni cevaplar aranmalıdır. Yoksa gençler çevre etkisiyle dış vuramadıkları inanç sorunlarını iç dünyalarında bastıracaklardır. Fakat bir süre sonra bu sorunlar zihinlerde sığışmayacak ve bir gün kendilerini mutlaka dışarıya vuracaklardır. Bu makalede müellifin özellikle mucizeler etrafında ileri sürdüğü fikirler ele alınacaktır. Bu konunun ele alınması bir kelim âliminin tecdit arayışını tebellür ettirmeye matuf olarak kelim ilmine ilmi bir katkı ortaya koymakla birlikte aynı zamanda başta Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi olmak üzere pek çok yazar tarafından Muhammed Ferid Vecdi'ye yöneltilen 'mucizeleri inkâr ediyor olma' ithamının da hakikatini ortaya koymuş olacaktır ki mesele iddia sahiplerinin vurguladıkları gibi değildir.

Anahtar Kelimeler: Kalam, Muhammed Ferid Vecdi, Mucize, Mustafa Sabri, Çağ, Batı, Metafizik, Gizli Akıl, Ruh Çağırma, İspirtizma, Hipnotizma, Medeniyet.

ABSTRACT

Muhammed Ferid Vecdi (1878-1954) lived in Egypt at a time when new search activities about the science of *kalam* were intense. He did not adopt the approach of conveying knowledge seen in many Arab scholars but made direct and versatile opinions on Islamic issues. Besides taking the tradition into account regarding the issues of creed, he also subjected them to criticism. According to him, new questions and doubts have arisen today in matters of faith in general, and in particular about prophethood and related concepts like revelation and miracles. The source of new questions and doubts that arise in matters of faith is, of course, the materialist and positivist philosophies of the West. Doubts about faith, which are caused by Western philosophy leave traces especially in the minds of young people. According to Ferid Vecdi, the answers given by the previous scholars to these questions are no longer sufficient, and they cannot clear the doubts in the minds of the youth. Therefore, today, by making use of the modern science of the West, especially from its experimental experience, permanent and satisfactory answers should be sought to the questions and doubts that arise around theological issues. Otherwise, young people will suppress their belief problems in their inner world, which they cannot express with the influence of the environment. However, after a while, these problems will not fit in the minds and one day they will definitely come out. In this article, the ideas put forward by the author, especially around miracles, will be discussed. The analysis of this subject not only makes a scientific contribution to the science of *kalam* and crystallizes a *kalam* scholar's efforts for *tajdid*, but also reveals the truth about the accusation that Vecdi denies miracles, directed against Muhammed Ferid Vecdi by many writers, especially Sheikh ul Islam Mustafa Sabri Efendi. This research argues that the issue is not as the claimants have emphasized.

Keywords: Kalam, Muhammed Ferid Vecdi, Miracle, Mustafa Sabri, Era, West, Metaphysics, Hidden Mind, Invocation, Spiritism, Hypnotism, Civilization.

GİRİŞ

Mucize meselesi nübüvvet konusunun vahiy ile birlikte ilk sıralarda mütalaa edilen en temel meselelerinden biridir. Zira Kur'an-ı Kerim'de pek çok peygamber eliyle gösterilmiş mucizelerden sarıh bir şekilde bahsedilmekte, mucize meselesi hadis ve siyer kaynaklarında da sıklıkla anlatılmaktadır. Bununla birlikte kelim, İslam Felsefesi ve hatta tasavvuf ilimlerine dair telif edilmiş eserlerde bahis mevzuu edilmektedir. Muhammed Ferid Vecdi bir kısım eserlerinde mucize meselesi etrafında muhtelif görüşler serdetmiştir. Bilim ve felsefenin ileri boyutlarda geliştiği, materyalizmin güçlendiği, inançlı yahut inançsız tüm insanların inanca dair sorgulamalarının arttığı modern çağda dine ait gaybi ve metafizik meselelerin ilmi, görsel ve deneysel delillerle güçlü ve ikna edici şekilde zihinlerde en

Sadık Tanrıkulu¹

How to Cite This Article

Tanrıkulu, S. (2023). "Muhammed Ferid Vecdi'nin Mucize Görüşü", Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 9(70):3798-3806. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSH.AS.68500>

Arrival: 21 February 2023

Published: 30 November 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

* Bu makale ESOĞÜ Sosyal Bilimler Entitüsü Temel İslam Bilimleri ABD. 'da yapılmış olan "Modern Mısırdaki Nübüvvet Tartışmaları Şeyhül İslam Mustafa Sabri Efendi ve Muhammed Ferid Vecdi Örneği başlıklı Doktora tezinden üretilmiştir.

¹ Öğr. Gör. Dr., ESOĞÜ İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri ABD., Eskişehir, Türkiye

küçük bir şüpheye yer bırakmayacak şekilde izah edilmesi gerektiğini savunan ve eserlerini mezkûr metotla telif etmeye çalışsan², hem zamansal hem fikri açıdan muasır bir düşünür sayılabilecek müellifin yine bir metafizik mesele olan mucize meselesi etrafında serdettiği görüşler, özellikle mucizenin imkânına yönelik yeni tartışmaların gündem aldığı günümüzde, önem arz etmektedir. Muhammed Ferid Vecdi'nin konuya ilişkin çabalarının yeni ilmi kelim arayışı bağlamında değerlendirilmesi kayda değer bir husustur.

Müellifimizin mucize etrafında yaptığı sorgulama ve değerlendirmelerin günümüz ilahiyat alanında konuya ilişkin yapılmakta olan çalışmalara benzeyen ve belki ayrışan yönleri ile ışık tutup fikir verecek nitelikler taşıdığı hususu da baştan ifade edilmelidir. Ayrıca Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi'nin başyapıtı olarak görülen *Mevkîfu'l-Akl* isimli meşhur eserinde Muhammed Ferid Vecdi'nin yoğunluklu sayılabilecek boyutta eleştiri ve ağır ithamlara maruz bırakıldığı, görüşlerinin şiddetli bir şekilde tartışılıp reddedildiği görülmektedir. Kısaca ifade etmek gerekirse Muhammed Ferid Vecdi'nin mucize görüşünün çağdaş dünyada din anlatımları, mucizenin imkânına yönelik güncel tartışmalar, yeni ilmi kelim arayışları bağlamında önemli olduğu söylenebilir.

Ayrıca gerek Mustafa Sabri Efendi'nin kendisine yönelttiği eleştiri ve ithamlarda gerekse Muhammed Ferid Vecdi'nin kendi eserlerinde yazdığı ilgili bahisler okunduğunda müellifimizin Hazreti Muhammed'in (sav.) mucizelerini hem kabul etmediği hem de kabul ediyormuş gibi gözüktüğü anlaşılmaktadır. Anılan noktadan kendisinin mucize ile ilgili yazdıklarının tamamı bütüncül bir bakış ile görülüp Hazreti Muhammed'e mucize nispet ettiği yerlerdeki kastı ile onun geçmiş peygamberlerin sahip olduğu türden mucizeleri olmayıp tek ve en önemli mucizesinin Kur'an olduğunu söylediği yerlerdeki maksatlarını nesnel bir şekilde tespit edip belirginleştirmek bir problem olarak ortada durmaktadır. Bu noktanın net bir şekilde belirlenmesi bir yandan müellifimizin maksadının doğru bir şekilde anlaşılmasına vesile olacak diğer yandan Mustafa Sabri Efendi'nin kendisine yönelttiği ağır eleştirileri de mihenge vurmaya, tadil ve tashih etmeye sebep olacaktır.

Mucize kavramı için Muhammed Ferid Vecdi'nin yaptığı tanım şöyledir: “*Mucize; Allah tarafından gönderilmiş nebînin elinde peygamberliğinin hak ve doğru olduğuna delil olmak üzere zuhur eden harikulade durumdur*”.³

MUSTAFA SABRİ EFENDİ'NİN İDDİALARI

Mustafa Sabri Efendi'nin *Mevkîfu'l-Akl* isimli eserinde, nübüvvet başlığı altında, Mısır merkezli olarak ‘yeni’, ‘modern’, ‘asri’ ve ‘çağdaş’ kelimeleri ile nitelediği görüşleri ele alıp eleştiriye tabi tuttuğu ve bunlara karşı İslam akidesini savunmaya yönelik yazılar kaleme aldığı görülmektedir. Mezkûr metot ve üslubun gereği olarak da Sabri Efendi, yaptığı tartışmalar bağlamında modernist veya çağdaşçı (asri) olarak nitelediği bir kısım muasır isimlerin iddialarını ele alıp onlara karşı reddiye ve müdafaalar geliştirmektedir.

Sabri Efendi çağdaşçı yazarların en önemli özelliklerinin kevnî mucizeleri inkâr edip bunların vukuunun imkânsız olduğunu kabul etmek olduğunu ifade eder. Bunlara Muhammed Ferid Vecdi, Ahmed Mustafa el-Merâğî (1883-1952) ve Muhammed Hüseyin Heykel'i örnek verir. Bazılarının Hz. Muhammed'in mucizelerini inkâr edip, mucizesiz olmanın Peygamber Efendimiz için diğer peygamberlere karşı bir üstünlük ve ayırıcı vasıf olduğunu kabul ettiklerini öne sürer.⁴ Hatta iddialarını daha da ileri götürerek çağdaş yazarların nübüvveti inkâr ettiklerini de iddia eder.⁵ Ona göre anılan yazarların ikinci ve en önemli özelliği de Hazreti Muhammed'i harikalıklardan soyutlayıp dâhi olarak kabul ve takdim etmeye çalışmaktır.⁶ Anılan taife bu yolculukta Hazreti Peygamber'in tek mucizesinin Kur'an olduğu konusunda ise mütefiktirler. Onlar Hazreti Peygamber'in bize ulaşan en büyük ve en üstün mucizesinin Kur'an olduğunu söylerler.⁷

Mustafa Sabri Efendi *Mevkîfu'l-Akl* adlı eserinde, kitabı telif etme sebeplerini izah ettiği mukaddime kısmında, çağdaşçı olarak nitelediği yazarların, aslında, dinin ameli ahkâmının temeli olan iman açısından, doğrudan dinin kendisine karşı çıkmak istediklerini ileri sürer. Zira ona göre çağdaşçı yazarlar dinin Kur'an ve Sünnet ile sabit olan akaidinin değiştirilmesi ve yenilenmesine cür'et etmektedirler. Mustafa Sabri Efendi verdiği hükme örnek olarak da peygamberlerin kevnî mucizelerini mezkûr yazarların inkâr etmelerini zikreder. Peşinden hüküm içeren şu soruyu sorar: “*Çağdaşçı yazarların kevnî mucizeleri inkâr etmelerinde Müslümanlara herhangi bir kolaylık ya da onlara bir maslahat sağlama amacı mı bulunmaktadır? Ya da akideyi değişime karşı sabit bir şekilde korumak sanki mucizeleri kendileri göstermişler gibi onları sıkıştırmak anlamına mı gelmektedir?*” Ardından da “*mucizelerin inkâr edilmesinde yahut i'caz dairesinden çıkarılacak şekilde tevil edilmelerinde sanki peygamberlerinin elinde mucizeleri gösteren Allah'a bir kolaylık sağlama niyeti varmış gibi gözükmektedir.*” der.⁸

² İlgili olarak: Ahmed Kuştu Abdurrahim, Menâhicü'l-İstidlal alâ Mesaili'l-Akide'ti'l-İslamiyye fi'l-Asri'l-Hadis –Mısır Nemûzen-, Tekvîn li'Dirasati ve'n-Neşr, Londra, 2018, s. 405-458.

³ Vecdi, *Dâ'iratu-Meârifi'l-Karni'r-Râbi' Aşer el-Hicri ve'l-Karni'l-İşrin el-Milâdi*, c. 6, s. 200.

⁴ Sabri, *Mevkîfu'l-Akl*, c. IV, s. 5.

⁵ Sabri, *Mevkîfu'l-Akl*, c. IV, s. 8.

⁶ Sabri, *Mevkîfu'l-Akl*, c. IV, s. 5.

⁷ Sabri, *Mevkîfu'l-Akl*, c. IV, s. 16-17.

⁸ Sabri, *Mevkîfu'l-Akl*, c. I, s. 15.

Mustafa Sabri Efendi'ye göre Mısır'da din, sadece şariat ahkâmı yönünden değil aynı zamanda Allah'a, rasullerine ve ahiret gününe iman şeklinde özetlenen usulüddini kabul etme ve itikat açısından acayip bir durumdadır. Zira Mısır'ın önde gelen ulemadan addettiği Muhammed Abduh, Reşid Rıza, Muhammed Mustafa Merâğî, Muhammed Hüseyin Heykel ve Muhammed Ferid Vecdi gibi isimler peygamberlerin nübüvvetlerinin dayandığı mucizeleri kabul etmemektedirler. Sayılan isimlerden Muhammed Ferid Vecdi mucizelerle ilgili ayetlere ilaveten ölümden sonra dirilme ile ilgili ayetleri muhkem olmaktan çıkarıp müteşabihattan saymaktadır. Anılan isimlere, onların küçüklerinden sayılan Doktor Tevfik et-Tavil (1909-1991) de katılmaktadır.⁹ Sabri Efendi modern/ist yazarların Allah'a inanmakla birlikte mucizeler gibi gaybi meseleleri inkâr edip nübüvvet mevzuunda da zayıf imana sahip olduklarını iddia etmektedir.

Mustafa Sabri Efendi, Muhammed Ferid Vecdi'yi ileriye dönük bir öngörüsü¹⁰ bağlamında mucizeleri inkâr ettiği gerekçesiyle mülhitlerden, hatta önde gelenlerinden biri olmakla suçlamıştır. Şöyle ki: Muhammed Ferid Vecdi, idarecisi olduğu Ezher Dergisinde (Mecelletü'l-Ezher) öne sürdüğü bir ilmi prensibi sık sık tekrarlamaktadır: bilim, tecrübe ile desteklenmemiş olan gaybi meselelere önem vermemektedir. Anılan gaybi meselelere hiç birisi görülmeyen yaratıcı (Hâlık), ahiret, nübüvvet, vahiy, mucize ve ölümden sonra gerçekleşecek olan ahiret ahvalleri girmektedir. Mezkûr düşüncesinin sonucu olarak Muhammed Ferid Vecdi müellifimiz tarafından mülhit olmakla suçlanmış olmaktadır.¹¹

Sabri Efendi Hazreti Peygamber'in tek mucizesinin Kur'an olduğu iddiasını öne sürenlerin -şimdilik açıkça söyleyemeyip yalnızca mucize inkâr etme cüreti gösteriyor olsalar da- aslında toptan nübüvveti inkâr etme amacında olduklarını ileri sürmektedir. Hatta ona göre mucizeleri inkâr etmek yalnızca nübüvvetin değil Allah'ın varlığının da inkârına kapı aralayacak tehlikeli bir sonuç doğurmaktadır.¹²

Mustafa Sabri Efendi, modern düşünce sahipleri hakkında ileri sürdüğü nübüvvet inkârı iddiasının kesin olduğunu belirtmektedir. Çünkü müellifimize göre onlar, mucizeleri, kâinatta câri olan sünnetullahı delen gaybî meselelerden olduğu gerekçesiyle inkâr etmektedirler. Hâlbuki kâinatta câri olan sünnetullahı delen gaybî meselelerden olmak noktasında mucize ile nübüvvet birbirinin aynıdır. Onlar belki mucizeyi de kâinatta câri olan sünnetullahı delen gaybî meselelerden biri olarak değil de mucize olmayan olayları mucize imiş gibi saymak suretiyle kabul ediyor olabilirler. Bu noktada müellifimiz, Muhammed Ferid Vecdi'nin Bedir harbinde meydana gelen gerçek mucizeler ile bir kısım harika olayları birbirine karıştırıp çelişkili açıklamalar yapmasını örnek olarak zikretmektedir.¹³

Mustafa Sabri Efendi'ye göre, nübüvvetle ilgili Hazreti Muhammed'in dehasını ön plana sürenler nübüvvetin ayrılmaz ve zorunlu parçası olan mucizeyi, nübüvvet makamına ilave bir değerlendirme olarak değil de ondan ayrı, müstakil ve müstağni bir şekilde değerlendirmektedirler. Onlar belki de dehayı nübüvvetin ayrılmaz ve zorunlu bir i'cazı olarak iddia etmekte. Onların bu şekilde davranmaları, nübüvveti ihmal edip onun yerine dehayı ön plana çıkarma yolunda çalıştıkları anlamına gelmektedir. Mustafa Sabri Efendi bu iddialarına dayanak olarak yine Muhammed Ferid Vecdi'nin mucizeler üzerine yaptığı yorumlara işaret etmektedir.¹⁴ Şöyle ki:

“Muhammed Ferid Vecdi geçmiş peygamberlerin yaşadıkları asırlarda insanların, tabiat kanunlarını delen olağanüstü olaylara büyük önem verdikleri için mucizelerin onların dine bağlanmalarında güçlü bir etkisi olduğundan bahsettikten sonra Hz. Muhammed'in tebliğinin tüm aşamalarında geçmiş peygamberlerin gösterdikleri mucizelerden daha harika olayların vuku bulunduğunu ifade etmektedir. Fakat o, mucizelerden kastının Hz. Muhammed'in göğsünün yarılması, kendisini bir bulutun gölgelemesi ve ayın ikiye yarılması gibi hissedilen delillerle ispat edilmesi mümkün olmayan mucizeleri değil, aksine çeyrek asır gibi kısa bir zamanda onun elinde zuhur eden edebi ve ictimai inkılapları kastettiğini dile getirmektedir. Ferid Vecdi, başka kavim ve topluluklarda asırlar boyunca gerçekleşmemiş olan, anılan türdeki, inkılapların Hazreti Muhammed'in elinde çeyrek asırdan daha az bir zamanda gerçekleşmiş olduğunu ifade eder.”¹⁵

Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi'nin Ferid Vecdi'ye yönelttiği eleştirilerin benzerleri Muhammed Said Ramazan el-Buti¹⁶ ve benzeri bazı Arap yazarlar¹⁷ tarafından da ileri sürülmüştür

Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi'nin genelde Mısır merkezli yazarlar, özel olarak da Muhammed Ferid Vecdi ile ilgili iddialarını bir nebze ayrıntılı olarak kaydettikten sonra Ferid Vecdi'nin Hazreti Peygamber'in (sav.) mucizeleri etrafındaki görüşlerini belirginleştirmeye çalışalım.

⁹ Sabri, *Mevkıfu'l-Akl*, c. I, s. 24-25.

¹⁰ Sabri, *Mevkıfu'l-Akl*, c. IV, s. 6.

¹¹ Sabri, *Mevkıfu'l-Akl*, c. I, s. 26.

¹² Sabri, *Mevkıfu'l-Akl*, c. IV, s. 16-17.

¹³ Sabri, *Mevkıfu'l-Akl*, c. IV, s. 8.

¹⁴ Sabri, *Mevkıfu'l-Akl*, c. IV, s. 9.

¹⁵ Sabri, *Mevkıfu'l-Akl*, c. IV, s. 9.

¹⁶ el-Buti, Muhammed Said Ramazan, *Kubra'l-Yakiniyyât el-Kevniyye, Dâru'l-Fikr*, Dimeşk, 2008, s. 214-218; Fikhu's-Siyre, Gonca yayınevi, İstanbul, 1992, s. 156 vd.

¹⁷ el-Rûmî, Fehd ibn. Abdurrahman ibn Süleyman, *Menhecu'l-Medreseti'l-Akliyye fi't-Tefsir*, Riyad, 1983, s. 556-571; el-Kavsi, Mufrih ibn Süleyman, *eş-Şeyh Mustafa Sabri ve Mevkufuhu mine'l-Fikri'l-Vafid*, Merkezu'l-Melik Fehd li'l-Buhus ve'd-Dirâsâti'l-İslamiyye, Riyad, 1997. 416 vd.

PEYGAMBERLERİN HİSSİ MUCİZELERİ

Muhammed Ferid Vecdi'nin, meşhur ansiklopedisinin mucize meselesini açıklamaya tahsis ettiği "Acz" maddesinde, peygamberlerin mucizelerinden bahsederken kullandığı geçmiş zaman kipi (kâne) dikkat çekicidir. Zira o, açık bir şekilde mucizelerin "geçmiş" peygamberler elinde zuhur ettiğini söylemekle birlikte "Allah'ın (c.c.), insanları peygamberlerine itaate ve boyun eğmeye sevk etmek için onları mucizelerle göndermesi sünnetullahtan idi" der.¹⁸

Muhammed Ferid Vecdi'nin mucizeleri geçmiş peygamberlerin belirgin özelliklerinden (mümeyyizât) biri olarak takdim ederken ileri sürdüğü gerekçelerin ayrıntılı olarak kaydedilmesi, kendisinin mucize görüşünün sahil bir şekilde anlaşılabilmesi açısından önem arz etmektedir. Zira o, konu ile ilgili olarak ileri sürdüğü gerekçeleri Hazreti Muhammed'in asil ve tek mucizesinin Kur'an-ı Kerim olduğu iddiasına mesnet yapmaktadır. Konu ile ilgili ileri sürdüğü gerekçeler şöyledir: Geçmiş peygamberlerin yaşadıkları zamanlarda insanlar semavi talimatlara boyun eğmek suretiyle hayvani sıfatlardan kurtulmaya şiddetli ihtiyaç duymaktaydılar. Eski zamanlarda peygamberlerin sıdkına inanma hususunda topluları harikalıkların zuhurundan başka bir şey ikna etmemekteydi. Hakim olan yaratıcı, muhtelif şekillerde harikalıklar meydana getirmeye güç yetirecek şekilde donanımlı olarak, birbiri ardınca onlara peygamberler gönderiyordu. Peygamberler de kavimlerinin azgınlık ve taşkınlıklarına karşı mucizeler gösteriyorlardı. Onlar kavimlerini kanun ve şeriate ancak mucizeler göstermek suretiyle itaat ettirebiliyorlardı. Çünkü kendilerine elçi olarak gönderildikleri kavimlerinin bilinç düzeyleri kaba idi. Kaba bir bilinç düzeyine sahip oldukları için de ancak hayal dünyalarını etkileyen olaylardan etkilenmekteydiler. Eski zamanlarda insan akli çocukluk evresinde idi. O yüzden, iman etmesi için tabiat kanunlarını bir süreliğine iptal ederek ortaya çıkan harikulade olaylar yeterli idi. Allah Teâlâ kullarına merhamet edip peygamberler gönderiyordu. Gönderdiği peygamberlerin en bariz özellikleri ise çocukluk evresini idrak etmekte olan insanların akıllarının sırrını kavrayamayacağı, karşısında zihinlerinin hayret ve dehşet içerisinde kalacağı mucizeler ile donatılmış olmaları idi. İnsanlar, gördükleri olağanüstü mucizeler vasıtasıyla peygamberlerinin sadık olduğuna ve kendisine tabi olunmasının zorunluluğuna delil bulmuş oluyorlardı.¹⁹

Muhammed Ferid Vecdi, rahmet sahibi Allah tarafından kendilerine risalet vazifesi ile gönderildikleri kavimleri, nübüvvetlerinin hak olduğuna ikna etmek için geçmiş peygamberlerin gösterdikleri mucizelere örnek olarak Musa ve İsa peygamberlere verilen bir kısım hissi mucizeleri zikreder. Hazreti Musa'ya yere attığında hareket edip yılanı dönüşen asa²⁰ verilmişti. Elini koynuna sokup geri çıkarttığında kusursuz bembeyaz bir şekil alırdı²¹. Hazreti İsa ise bebekken konuşur,²² körü ve alaca hastalığına tutulanları iyileştirir, Allah'ın izni ile ölüleri diriltirdi.²³⁻²⁴

Muhammed Ferid Vecdi, özellikle peygamberleri vefat ettikten sonra geçmiş kavimlerin, elçilere aşırı tazim göstererek Allah'ı (c.c.) unutacak boyuta gelmelerine, hatta onlara ibadet edecek derecede aşırılık gösterdiklerine dikkat çeker. Anılan kavimlerin peygamberlerine aşırı şekilde tazimde bulunup onları Allah'ın oğlu derecesine yükseltmelerinin en büyük sebebinin, onlarda gördükleri harikulade mucizeler olduğu görüşünü ileri sürer.²⁵

HİSSİ MUCİZE TARTIŞMASI

Düşünürümüz, geçmiş çağlarda yaşayan insanların akideleri, peygamberler ve mucizelerle ilişkilerine dair yaptığı değerlendirmelerinden sonra Hz. Muhammed'in (s.a.v.) nebi olarak gönderildiği dönem yaşayan insanların ulaştığı akli seviye ile birlikte çağın ilmi özelliklerine dair tespitlerde bulunur. Hz. Muhammed'in gönderildiği, İslam'ın rol aldığı çağ ve çağın insanının özelliklerine dair ileri sürdüğü görüş ve tespitlerini şöylece özetlemek mümkündür: Hz. Muhammed'in gönderildiği dönemde insan akli rüşünü elde etmiş, kalpler incelik (rikkat) kazanmış, akıllar ilerleme ve yükselme kesb etmiş, bilinçler letafet elde etmiştir. İnsanlar edebi hayatlarında anlama ve fehmetme dönemlerine girmiş, akli hükümlerin ve kâinata cari kanunların kıymetini anlamışlardır. Sonraki süreçte ise ilmi birikimin artması ile orantılı bir şekilde şüpheler de çoğalmıştır. Maddeci felsefe insanoğlunu her yandan kuşatmış, insanlar hissedilir delillerin desteklemediği her şeyi inkâr etme yoluna gitmişlerdir.²⁶

Muhammed Ferid Vecdi, insanların ulaştığı akli seviye ile birlikte çağın ilmi özelliklerine dair tespitlerde bulunduktan sonra günümüz insanların mucizeye karşı geliştirdikleri tavrı belirgin bir şekilde anlatmaya çalışır. Materyalist düşünce ekseninde insanlar hissedilir delillerin desteklemediği her şeyi inkâr etme yoluna gitmiş, nübüvvet müessesesini reddetmiş, peygamberleri hilekârlıkla suçlamış, onlardan gelen haberlerin sahilileri ile hurafeleri arasında herhangi bir ayırım yapmaksızın tamamını toptancı bir yaklaşımla mitoloji saymış, mucizelere ve olağanüstü hadiselerle itibar etmemişlerdir. Bugünün insanı mucize veya benzeri olağanüstülük taşıyan aklın ilk etapta garipseyeceği garip şeyler gördüklerinde evvela failini hilekârlıkla (tedlis) suçlamaktadır. Eğer harikuladeler gösteren şahsın hilekârlıktan uzak bir kimse olduğu ortaya çıkarsa bu sefer de onun izhar ettiği mucizeleri bulabilecekleri her türlü gerekçe ile ilişkilendirip reddetme yoluna

¹⁸ Vecdi, *Dâ'iratü'l-Meârif*, c. 6, s. 200.

¹⁹ Vecdi, *Dâ'iratü'l-Meârif*, c. 6, s. 200; amlf., *min Meâlimi'l-İslam*, s. 205, 206, 261, 262; *el Medeniyeye ve'l-İslam*, s. 90.

²⁰ 20-Ta-Ha: 20.

²¹ 38-Kasas: 32.

²² 19-Meryem: 30-33.

²³ 5-Mâide: 110.

²⁴ Vecdi, *Dâ'iratü'l-Meârif*, c. 6, s. 200, 201; amlf., *min Meâlimi'l-İslam*, s. 261, 262.

²⁵ Vecdi, *min Meâlimi'l-İslam*, s. 206, 262.

²⁶ Vecdi, *el Medeniyeye ve'l-İslam*, s. 90; amlf., *Dâ'iratü'l-Meârif*, c. 6, s. 201; *min Meâlimi'l-İslam*, s. 206, 262.

gitmektedirler. Diğer taraftan Muhammed Ferid Vecdi, modern çağ insanının mucizeleri inkâr etme gerekçelerinden biri olarak, eserlerinin pek çoğunda yoğun ve iddialı bir şekilde işlediği ispiritizma ve ruh çağırma deneylerini göstermektedir. Bir kısım Batılı bilim adamları peygamber olmamalarına ve nübüvvet iddiasında bulunmamalarına rağmen Avrupa’da tabiat kanunlarının dışına çıkan o kadar harikulade işler meydana getiriyorlar ki onları cahil birisi görse belki de en büyük mucizeler cümlesinden kabul edebilecektir. Düşünürümüz, geldiği nokta iytibariyle bir hususa dikkat çeker: “*Evet, biz anılan taifenin yaptıkları olağanüstü işleri peygamberlerin (a.s.) mucizeleri türünden kabul ediyor değiliz. Fakat onların yaptıklarının eşyanın zahirine bakarak hüküm verenler nazarında mucizelerin kıymetini düşürdüğü de kesindir.*”²⁷

Muhammed Ferid Vecdi, Avrupalı âlimlerin geçmiş peygamberlerin bütün mucizelerini son çağlarda inkâr etmelerinin büyük bir aşırılık olduğunu ifade etmektedir. Hiçbirini ayırt etmeksizin tüm mucizeleri inkâr eden bir Batılı bilim adamının konu ile ilgili sözlerini iktibas ederken “maâzallah!” (Allah korusun!) demekten kendisini alamaz. Düşünürümüze göre, Avrupalı âlimlerin son asırlarda peygamberlerin bütün mucizelerini inkâr etmeleri büyük bir aşırılık olsa da onların akıl nuru ve ilmi delilden başka bir şeye inanmanın faydasız olduğu görüşüne sahip olmakta isabetli olduklarını ileri sürer. Anılan tavrından hareketle Ferid Vecdi’nin modern çağın mucizelere ihtiyaç duymayacağı görüşünü ileri sürerken Hz. Muhammed öncesi peygamberlerin mucizelerini istisna ettiği vurgulanmalıdır. Müellifimizin geçmiş peygamberlerin mucizelerinin hak ve vâkî olduğuna dair kanaatleri yukarıda kaydedilmiştir.²⁸

Muhammed Ferid Vecdi, Hz. Muhammed’in (sav.) kendilerine gönderildiği insanlar ve toplulukların akıl, idrak, his, bilinç durumları ile birlikte içinde yaşadıkları çağın, özellikle de son çağların, fikri ve felsefi vaziyeti hakkında değerlendirmeler yaptıktan sonra son peygamberin mucizelerinin tabiat ve mahiyeti etrafında görüş beyan eder. Ona göre, bu dönemde Hakîm olan yaratıcının hikmeti insanlara harikulade mucizelerle değil, aklın hükümleri ile hareket eden, onları ilim ve duyuların verilerine sevk eden bir peygamber göndermiştir. Hz. Muhammed’in (sav.) görevini ifa ederken kendisinden önce hiçbir peygambere nasip olmamış bir şekilde başarıya ulaşması sahih burhan ve sarih hak üzerine bina edilmiş olan ilmin insan topluluklarının ruhlarında uyandırdığı etkinin boyutlarını gösteren en açık delildir. Zira insanoğlu artık yalnızca harikulade mucizeleri görmek suretiyle teslim olma döneminden çıkıp olayları tefekkür edip inceleme ve varlıklar üzerinde istidlaller yapma dönemine intikal etmiştir ki bu durum insanlığın medeniyet yolculuğunda ulaşabileceği en yüksek nokta sayılabilecek düzeydedir. İslam peygamberinin, tebliğini yayarken kullandığı silah akıl, vasıtası kâinat ayetlerini tefekkür etmek idi. Hz. Muhammed’in (sav.) uyguladığı mezkûr yöntem nübüvvet olgusuna muhatap olmuş insanların hiçbir zaman görüp alışık oldukları bir durum değildi. İnsanlar eski çağlarda kendilerine bir tebliğ ve davet ile yönelen birisine “mucizen nedir?” sorusunu yöneltirken Hz. Muhammed’den (sav.) sonra “akli delilin nedir?” diye sormaya başlamışlardır. Davet ve tebliğ sahibi olan zat insanlara delil gösterdiğinde bu durum onların iman etmeleri için tüm harikulade mucizelerden daha etkili olmaktadır.²⁹

Ferid Vecdi’ye göre, İslam peygamberi, tabiat kanunları aşarak gerçekleşen harikulade mucizelerle gönderilmemiştir. Onun mucizesi hikmet, kesin söz (faslu’l-hitab), bâtılı yok etme (izhâku’l-bâtıl), sadece tebliğ ve doğru yaşantı vesilesi ile ruhla ve akıllar üzerine galip gelme merkezlidir. Onun mucizeleri mucizelerin en tesirlisidir (eblağu’l-mu’cizat).³⁰ Düşünürümüze göre, Hz. Muhammed’in (sav.) peygamber olarak geldiği dönemde mucizelerin hükümlerine dönemi kapanmış, akli hükümlerin ve tefekkürü kıyaslamaların saltanatı başlamıştır. İslam dininin müntesipleri geçmiş peygamberlerin ümmetlerinin uyguladığı metotları uygulamaz olmuş, mucizeler görenek dine teslim olmak yerine varlıklar hakkında tefekkür ederek eşya ve hadiseler üzerinden akıl yürütmeye başlamışlardır. Muhammed Ferid Vecdi, anılan ilim, fikir, nazar ve istidlal yöntemlerinin, Müslümanları sayılı yıllar içerisinde ilim, yaşantı ve varlığın sırlarını çözmek bakımından milletler içerisinde en yüksek medeniyet seviyesine ulaştırdığını anlatır ki eserlerinin pek çoğunu İslam medeniyetinin mükemmelliğini izah ve ispat etmeye tahsis ettiği de bilinen bir husustur.³¹

Düşünürümüz; modern çağların hususiyetleri ile birlikte çağdaş insanın idrak seviyesinde meydana gelen ve “tüm toplumların ve kurumlarının kaçınılmaz gerçeği olan”³² değişim, gelişim ve ilerlemeler sebebiyle İslam şeriatının, aklın açık kuralları ve ilmin kaidelerini kullanmak suretiyle kendisine davet ettiği görüşündedir. İslam dininin, insanları çağırırken aynı zamanda Allah’ın ilmindeki harikalıkları açığa çıkarmaya yönlendirdiği kanaatini ileri sürer. Zira İslam dini, ilmi verilerin, tabiat kanunlarını aşan harikuladeliklerin yapamayacağı şekilde insanların aklına güçlü bir etki yapacağı zamanların geleceğini öngörmektedir. Müellifimize göre son din, insanları ve toplumları ıslah iddiasıyla ortaya çıkan her çağrının, iddiasına karşılık ilmi delil talep edilmesi gerektiğini vazeder. Çünkü hak ile batıl arasını ayıran ve batıl taraftarlarının direncini kıran “tek ve biricik” ölçü ilmî delildir. Anılan nokta ile ilgili olarak Allah Teâlâ “*Eğer doğru söylüyor iseniz delilinizi getiriniz*”³³ buyurmuştur.³⁴

²⁷ Vecdi, *el Medeniyeye ve'l-İslam*, s. 90, 91; amlf., *Dâ'iratü'l-Meârif*, c. 6, s. 201; amlf., *min Meâlimi'l-İslam*, s. 206, 262.

²⁸ Vecdi, *el Medeniyeye ve'l-İslam*, s. 91.

²⁹ Vecdi, *min Meâlimi'l-İslam*, s. 262, 263.

³⁰ Vecdi, *Dâ'iratü'l-Meârif*, c. 6, s. 201.

³¹ Vecdi, *min Meâlimi'l-İslam*, s. 263.

³² Arı, *Toplumsal Değişim ve Din*, s. 131.

³³ 2-Bakara. 111; 27-Neml: 64.

³⁴ Vecdi, *el-Medeniyeye ve'l-İslam*, s. 91, 92.

Muhammed Ferid Vecdi, yukarıda ayrıntıları verildiği üzere, pek çok gerekçelerle Hz. Muhammed'in (sav.) geçmiş peygamberlerde olduğu gibi mucizelerle gelmediğini, onun asıl mucizesinin akıl, nazar, tefekkür, ilim ile birlikte sireti ve oluşturduğu medeniyet ile birlikte icraatları olduğunu muhtelif eserlerinde teferruatlı bir şekilde anlatır. Fakat müellifimiz konuya ilişkin olarak yaptığı açıklamaların peşinden okuyucunun dikkatini Hz. Muhammed'in (sav.) elinde zuhur eden hissi mucizelere çekerek şöyle der: “Okuyucunun zihnine Hz. Muhammed'in (sav.) kesinlikle hiçbir mucizesinin bulunmadığı düşüncesi gelmesin. Aksine onun elinde Hazreti Musa, İsa ve diğer peygamberler elinde gerçekleşenlerden aşağı kalmaz harikuladeliğe zuhur etmiştir. Fakat Hazreti Muhammed, elinde zuhur eden mucizeleri davetine esas ve temel yapmamıştır.”³⁵

Mezkûr açıklaması müellifimizin, Hz. Muhammed'in (sav.) mucizelerini inkâr etmediğini açık bir şekilde ilan etmesi anlamına gelmektedir. Kendisi Hazreti Peygamber'in (sav.) sefer esnasında askerlerin acıkması ve susması üzerine gerçekleşmiş iki hissi mucizesini örnek vermektedir. Şöyle ki; askerleri susuz kaldıklarında elini küçük bir kabin içine koymuş, parmaklarının arasında su kaynamıştır. Çıkan suyu askerler içmişler, ayrıca yanlarındaki tüm kapları da doldurmuşlardır. Yine askerleri acıktığında yanlarında bulunan gıdaları toplamalarını emretmiş, elini toplanan gıdaların içine sokmuş, mevcut gıdayı tüm askerleri doyuncaya kadar yemişler, ulaşacakları yere varıncaya kadar yetecek gıda malzemesi de kalmıştır. Muhammed Ferid Vecdi, anılan iki örnek dışında Hz. Peygamber'in pek çok mucizelerinin, hatta ölüyü bile diriltme mucizesinin rivayet edildiğini de söyler.³⁶

Muhammed Ferid Vecdi'nin, mucize ile ilgili olarak yazdıkları geçmiş peygamberlerin mucizelerini inkâr etmediğini göstermektedir. Onun Müslümanların dinî otoritesi olan Hz. Muhammed'in (sav.)³⁷ mucizeleri ile ilgili sözlerinin tamamından hareketle sanki Hz. Peygamber'in (sav.) mucizelerini kabul etmediği gibi bir anlam çıkmakta ise de kendisinin meseleye insanlığın ulaştığı manevi kabiliyetler, akıl, ilim, nazar, tefekkür ve medeniyet perspektifinden bakıp son Peygamber'in davet ve tebliğinin merkezine mucizeyi koymadığına vurgu yaptığı anlaşılmaktadır. Vecdi'nin mucizeleri inkâr etmeyip aksine kabul ettiğine delil olarak ayrıca kendisinin mucizeleri ispat üzere deliller getirmeye çalışıp bu yolda pek çok yazılar kaleme aldığı da eklenmelidir ki bu son nokta aşağıda müstakil başlık altında kaydedilecektir.

YENİLİK VE UYGULAMALARININ MUCİZEVİLİĞİ

Muhammed Ferid Vecdi, kendisi tarafından ileri sürülen 'İslam Peygamberi'nin (s.a.v.) tabiat kanunları dışında gerçekleşen mucizelerle gönderilmeyip asıl mucizesinin hikmet, kesin söz (faslu'l-hitab), bâtılı yok etme, sadece tebliğ ve doğru yaşantı vesilesi ile ruhlar ve akıllar üzerine galip gelme' merkezli olmasının hikmeti sadedinde de gerekçeler ortaya koyar. Ona göre mucizeler hakkında şüpheler ileri sürenler eğer geçmiş peygamberlerin tüm mucizelerinin imkân ve vukuu etrafında birtakım şüpheler ortaya atsalar bile Hz. Muhammed'in (sav.) yaşantısı üzerinde gerçekleşen harikuladeliğe karşısında şüpheye düşemeyecektir. Zira Hz. Muhammed (sav.) mal ve makam sahibi olmaksızın tek başına peygamber olarak gönderilmiş, çok kısa sayılabilecek yıllar içerisinde kavminin akaidini değiştirmiş, dağınık halde bulunan kabilelerini birleştirmiş, onlara devlet kurmuş, kemale doğru adım adım ilerleyen bir prensipler manzumesi (düstur) ortaya koymuş ve milletini çok yüksek bir izzet mertebesine yükselten bir ruh üflemiştir. Muhammed Ferid Vecdi'ye göre, anılan inkılaplar Hz. Muhammed (sav.) zamanında yaşayanlara da sonraki çağlarda onun siretini ve inkılaplarını okuyup haberdar olanlara da mucize olarak yeterlidir.³⁸

Müellifimiz vahyin imkânına inanmayan ve nübüvveti kabul etmeyen mütefekkilere Hz. Muhammed'in (s.a.v) içinde yaşadığı topluma ve tüm dünyaya sunduklarına bakıp incelemelerini tavsiye eder. Zira ona inanmayan bir mütefekkir Hz. Muhammed'in (sav.) icraatlarını normal bir insanın kapasite ve kabiliyetleri çerçevesinde değerlendirmeye çalışırsa kendisini ancak çok uzun yıllar boyunca peş peşe gerçekleştirmiş mukaddimeler ve gelişmeler sonucunda meydana gelmiş devasa icraatlar karşısında bulacaktır.³⁹

Muhammed Ferid Vecdi, Hz. Muhammed'in (sav.) hayatı; Bedir harbi gibi bazı savaşları; kavmi, toplumu ve coğrafyası üzerinde ihdas ettiği icraatları ile yaşadığı zaman diliminde Arap Yarımadası'nda gerçekleştirdiği inkılapları muhtelif eserlerinde ayrıntılı bir şekilde izah ederek bunların büyük çoğunluğunu onun mucizelerinden sayarak anlatmıştır. Müellifimiz, anılan meseleleri bir yandan Hz. Muhammed'in (sav.) mucizeleri cümlesinden kabul ederken aynı zamanda Allah tarafından görevlendirildiğinin ve nübüvvetinin hakkaniyet delilleri olarak kaydetmiştir. Muhammed Ferid Vecdi'nin, Hazreti Peygamber'in icraatlarının normal insan takatının çok üzerinde olup harikuladeliği ve nübüvnete delaleti bağlamında söylediklerini şöylece özetlemek mümkündür:

Hz. Muhammed (s.a.v), “olağanüstü ahlak ve erdemlere örnek olmuş”⁴⁰ toplumsal ve medeni değerlerden uzak kabileleri birkaç yıl içerisinde bedevilikten medeniliğe çıkarıp ictimai bütünlük ve dayanışma içerisinde yaşayan sağlam bir topluma

³⁵ Vecdi, *Dâ'iratü'l-Meârif*, c. 6, s. 201.

³⁶ Vecdi, *Dâiratü'l-Meârif*, c. 6, s. 201, 202.

³⁷ Arı, *Din Ve Otorite Kavramları Bağlamında Sünnilikte Dini Otorite*, s. 165.

³⁸ Vecdi, *Dâ'iratü'l-Meârif*, c. 6, s. 201.

³⁹ Vecdi, *min Meâlimi'l-İslam*, s. 69.

⁴⁰ Demir Kıvrak, H. (2023). Sociological Perspective of Trust in Islamic Ethics . ULUSLARARASI DORLİON AKADEMİK SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ (DASAD) ISSN: 2980-2806, 1(1), 1–12. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8051424>

çevirmiştir. Büyük cehalet içerisinde bulunan, en sıradan insani değerlerden uzak, kız çocuklarını diri diri gömen, insana değer vermeyen, güçlünün zayıfı ezdiği, şehvet peşinde koşan, akli ve ahlaki hedeflerden uzak bir şekilde yaşayan insanları adaletli, ahlaklı, yüksek değerlerle donanmış bir toplum haline getirmiştir. Bedevi bir topluluğu, insanlığı birleştirme, dinlerini asli tevhide çevirme gibi çok büyük evrensel hedeflere sahip bir ümmete dönüştürmüştür. İlim, nizam, sosyal bağ, şefkat, merhamet, dayanışma ve yardımlaşmayı bilmeyen, birbirleri ile acımasızca savaşan vahşi toplulukların vasıflarını, adeta üniversitelerden mezun olmuş gibi, birden bu özelliklerin tam aksi faziletlere döndürmüştür. Hz. Muhammed'in tüm bu icraat ve inkılapları müellifimize göre vahiy ile desteklenmiş olan nübüvvetten başka bir şekilde izah edilemeyen, beşer takatinin üstünde harikulade icraatlar olarak görülmektedir.⁴¹

Sayılan hususiyetlerden daha çarpıcı olan ise Hz. Muhammed tarafından kurulmuş, az sayıda insandan meydana gelmiş genç toplumun kendisinin vefatı ile birlikte dağılmayıp ilerleme ve gelişme özelliklerini koruyup uluslararası düzeyde ciddi bir konum edinip başka devletlerin tarih sahnesinden kalkmasına sebep olmasıdır. Buraya kadar sayılanlar Hz. Muhammed'in (s.a.v) toplumsal açıdan gerçekleştirdiği harikulade olaylardır.⁴²

Müellifimize göre Hz. Peygamber'in (s.a.v) Mekke'de on üç yıl boyunca ağır eziyet, işkence ve sıkıntılara katlanması beşer takatinin üstünde bir durumdur. Tehlikenin büyük oluşunu bilmesine rağmen rabbinden gelen koruma⁴³ vaadine güvenerek hicret gecesi Mekke'de evinde kalması da yine harikulade bir olaydır. Yine hicret esnasında mağarada iken son derece tehlikeli bir durum içerisinde sükûnetini muhafaza edip yol arkadaşını teskin etmesi⁴⁴ normalüstüdür. İnsanı ye'se sevk etmesi gereken mezkûr üç durumda Hz. Peygamber'in (s.a.v) gösterdiği insanüstü sebatın yalnızca cesaret erdemine hamledilmesi mümkün değildir. Çünkü her üç konumda da kendisinin kurtulacağına kesinlikle inanmaktaydı. O halde bahsi geçen bu durumlar karşısındaki tavrı onun vahiy ile hareket etmesinden başka bir gerekçe ile açıklanamaz.⁴⁵ Ferid Vecdi, Bedir Savaşında yaşanan durumun da Hz. Peygamber'in (s.a.v) vahiy ışığında hareket ettiğinin delili olduğu kanaatinde. Zira düşman ordusu kendi ordusundan sayı ve silah bakımından çok güçlü idi. Normal şartlarda mağlubiyeti kesin olan Peygamberin savaştan önce askerine kesin olarak kazanacaklarını ifade etmesi ve bir kısım düşmanlarının ölecekleri yerleri işaretlemesi bir macera eseri değil ancak vahyin kendisini yönlendirmesi neticesinde mümkün olabilir.⁴⁶

Muhammed Ferid Vecdi, İslam dininin kısa zamanda çok büyük toplulukları bünyesine dâhil edip kendisine tabi kılmasını bir yandan mucizelerden biri, diğer yandan vahyin sadık oluşunun delili olarak görür. Düşünürümüz şöyle der: *"Bu dinin, kılıç kullanmadan, insanları ayartma yoluna tevessül etmeden, bir asırlık süre içerisinde yüz milyon civarında insanı kendi bünyesinde toplaması bu dinin sadık vahiy olduğuna şahitlik eden harikuladeliklerden, özellikle de mucizelerden biridir."* Düşünürümüze göre, bir asırdan az bir zamanda yüz milyon civarında insanın herhangi bir dine dâhil olduğu duyulmuş bir durum değildir. Ona göre, çağlar boyu milyonlarca insanı, İslam dinine girmeye mecbur bırakan şeyin dinin müsamahası, ancak aklın hükümlerine uyumlu bulunması ve Müslümanların fazilet ve kemal erbabı olması ile izah edilebilir.⁴⁷

Müellifimiz, Hazreti Muhammed'in (sav.) sireti içerisinde gerçekleşmiş olan pek çok hadiseyi mucize olarak görüp gösterdikten sonra anılan durumun İngiliz, Fransız ve başka milletlerden Batılı bazı büyük filozofların Müslüman olmasına sebep olduğunu söyler. Anılan hususa ilave olarak Müslüman olmadıkları halde pek çok Batılı büyük tarihçinin Hazreti Muhammed'in icraat ve inkılaplarına hayran kalıp, ümmeti arasında yaydığı ruh karşısında dehşete düşerek takdir ettiklerini ifade eder. Netice olarak *"Hazreti Muhammed'in mucizeleri mucizelerin en üstünü ve en devamlısıdır"* hükmünü verir.⁴⁸

Muhammed Ferid Vecdi, Mısır gibi yeryüzü nimetlerinin bol olduğu; Roma gibi kanun-kural membaı memleketler de dâhil olmak üzere tarih boyunca servet ve sermayenin zenginler elinde toplanıp fakirlerin perişan halde yaşadığına dair birtakım anekdotlar paylaştıktan sonra ictimai ilim dallarının doğduğu on dokuzuncu yüz yılda insanlığın fakirlik meselesi üzerine eğilip çareler aramaya başlayıp servet paylaşımını sağlayıp hayır kuruluşları oluşturmak gibi bir kısım çözümler arandığına dair bilgiler kaydeder. Peşinden Hazreti Muhammed'in (s.a.v.) özellikle Medine'den başlamak üzere kurduğu toplumsal iktisadi yardımlaşma ve dayanışma sisteminin günümüze kadar gelen en mükemmel sistem olduğuna vurgu yapar. Sonuç olarak Hazreti Peygamber'in kurduğu iktisadi yardımlaşma sisteminin çağları aşırp günümüze kadar gelen bir toplumsal ve ekonomik mucize olduğu kanaatini belirtir.⁴⁹

MUCİZELERİN İMKÂNI

Muhammed Ferid Vecdi, Allah, ahiret, nübüvvet ve onunla ilişkili vahiy ve mucize gibi itikada ait gaybi, madde ötesi, metafizik meselelerin akıl ve bilimin ilerleyip zirve noktaya ulaştığı on dokuzuncu yüzyılda tecrübe edilebilir hissi

⁴¹ Vecdi, *min Meâlimi'l-İslam*, s. 69-72.

⁴² Vecdi, *min Meâlimi'l-İslam*, s. 69-72.

⁴³ 6-Maide, 64.

⁴⁴ 10-Tevbe, 40.

⁴⁵ Vecdi, *es-Sîre*, s. 151, 152.

⁴⁶ Vecdi, *es-Sîre*, s. 184-189.

⁴⁷ Vecdi, *min Meâlimi'l-İslam*, s. 264.

⁴⁸ Vecdi, *Dâiratu'l-Meârif*, c. 6, s. 201.

⁴⁹ Vecdi, *el-İslâmu Dînun Âmmun Hâlidun*, s. 179-185; amlf., *el-İslâmu Dînu'l-Hidâye ve'l-İslâh*, s. 200-204.

delillerle ispat edildiğini iddia etmiştir. Burada müellifimizin Avrupa’da icra edilmiş mezkûr deneyleri mucize meselesine delil olarak kabul edip takdim etmesine temas edilmekle yetinilecektir.

Düşünürümüz, bugün mucizelerin imkân ve vukuunu materyalistlerden başkasının inkâr etmediği kanaatindedir. Ona göre; eğer materyalistler günümüzde Batılı binlerce araştırmacı âlim tarafından dünyanın dört bir yanında uygulanan ruh deneylerine ulaşmış olsalardı mucizenin mümkün olduğunu anlayabileceklerdi. Muhammed Ferid Vecdi’nin konu ile ilgili söylediklerini şöylece özetlemek mümkündür: İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya gibi Batı ülkelerinde ve Rusya’da binlerce ilim adamı ruh ve psikoloji denemeleri yapmışlardır. Yapılan deneyler sonucunda madde üstünde hâkim olup özel şartlar altında o kanunların icraatlarını durdurup maddenin işleyiş sisteminin dışına çıkarak yeni olgu ve olaylar meydana getiren daha yüksek kanunların bulunduğu gerçeği zuhur etmiştir. Vecdi’nin düşüncesine göre, eğer materyalistler Batılı ilim adamlarının ruhsal duyular üzerinde icra etmiş oldukları deneyleri incelemiş olsalardı tabiat kanunlarının tabii, maddi sistemi üzerinde hüküm süren başka kanunların mevcudiyetini anlayacaklardı. Vecdi’ye göre mezkûr deneyleri inceleyen materyalistler, mucizelerin imkân dâhilinde olduğunu görecektir ve kabul edeceklerdir.⁵⁰

Ferid Vecdi, mucizelerin ispatına dair Batı’da ruh üzerine yapılmış deneyleri zikrettikten sonra yanlış anlaşılma ihtimalini düşünmüş olmalı ki okuyucunun dikkatini bir noktaya çekme ihtiyacı hisseder. Batı’da gerçekleşmiş ruh çağırma seansları ve psikolojik deneylerden bahsederken amacının anılan deneyler esnasında meydana gelen yol açılması, odanın içindeki eşyaların tavana yükselmesi, somut cisimler ya da hayvanların duvardan geçirilmesi, evleri sarsıp titretecek kadar kuvvetli rüzgârların oluşturulması yahut duvarların yıkılacak gibi olması veya insanlarla konuşup tavsiyelerde bulunan insan karaltılarının ortaya çıkması gibi olayları kast etmediğini söyler. Sayılan olayların mucize babından olmadığını vurgular. Kendisinin asıl dikkat çekip ön plana çıkarmaya çalıştığı şey serdettiği deneylerde ortaya çıkan madde üstü güçtür. Müellifimize göre, ruhsal deneylerle gerçekleştirilen harika olaylar tabiatta cereyan eden kanunların bir süreliğine de olsa durdurulması ve değiştirilebilmesinin imkân dâhilinde olduğunu göstermektedir. Anılan noktada Vecdi, peygamberler ile sıradan insanlar arasındaki ruh ve fitrat farklılığına dikkat çekmektedir. Peygamberler normal insanların ortaya koydukları gayret ve akıl kabiliyetinin ulaşamayacağı ruh temizliği ve fitrat mükemmelliğine ulaşmış kimselerdir. Müellifimiz, buradan hareketle, anılan madde üstü güç eğer sıradan insanlardan birinin vasıtasıyla ortaya çıkabiliyor ise aynı gücün Allah tarafından gönderilmiş peygamberler eliyle zuhur etmesinin de mümkün olacağı kanaatini ileri sürmektedir.⁵¹

Muhammed Ferid Vecdi, mucizelerin vukuuna delil olarak Batı’da uygulanmış ruh çağırma deneylerini anlattıktan sonra anılan olağanüstü deneyleri tasdik edebilmek için insanda bulunması gerektiğini düşündüğü bir özellikten bahseder. Vecdi’ye göre mezkûr deneyleri anlayıp tasdik edebilmek için insanın içinde hapsediği duyular kafesinden kurtulması gerekir. Duyular kafesinden kurtulamayan kimselerin ise çok katı ilmi şartlar ve şüpheye mahal bırakmayacak derecede sıkı gözlemler altında tabiat bilimci Avrupa âlimlerinin bizzat kendi evlerinde ve gözleri önünde açık bir şekilde gerçekleşmiş olan harikulade olayları tasdik etmeleri zor olacaktır. Müellifimizin, muhataplarını ikna etmek maksadıyla olsa gerek, Batı’da yapılmış ruh deneylerini olabildiğince somutlaştırarak tasvir ettikten sonra inanmayanlar ile ilgili bir açıklama yapma ihtiyacı hisseder. *“Duyular kafesine hapsolmuş kişilere ruh çağırma deneylerini tasavvur etmek zor gelecektir. Çünkü o, bahsedilen mesele ile ilgili herhangi bir şey okumuş değildir. Yahut duyular âlemi ile ilgili olarak duydukları kendisini korku ve dehşete sevk etmiş olduğundan ileri gitmeyip meseleyi kendisinden daha cesur olan ve akli meseleleri öğrenmeye karşı daha büyük merak taşıyan insanlara havale etmiş olabilir”*.⁵²

SONUÇ

Muhammed Ferid Vecdi yenilikçi olarak nitelenebilecek bir yönelim ve düşünce sahibidir. Zira eserlerinin tamamının gösterdiği temel, bariz karakteristik husus şudur ki ele aldığı tüm meselelerde “çağ” gerçeğinden, içinde yaşadığı zamanın fikri ve felsefi zemininden hareket etmektedir. Vecdi’ye göre fikri açıdan bugün dünden çok farklıdır. Bugün dünyada yaygın olarak bulunan inkarcı felsefeler ve argümanları, eski ulemanın zamanında bugünkü hali ve yoğunluğuyla mevcut değildi. O yüzden eski ulemanın itikada dair açıklamaları eski çağlarda müminlerin imanlarını muhafaza ve takviye açısından yeterli gelebilmekteydi. Fakat bugün Batı’nın özellikle materyalist felsefeleri pek çok yeni argümanlarla imana mukavemet etmektedir. Müslümanlar, özellikle de gençler, itikadi meseleler karşısında şüphelere maruz kalmaktadırlar. Gençler maruz kaldıkları itikadi şüpheleri açıktan dillendiremeseler de içlerinde saklamakta ve sarsıntı geçirmektedirler. O nedenle eski ulemanın özde nübüvvet, vahiy ve mucizelere ve en genel anlamıyla gaybiyyata dair yazdıkları eserler bugün yetersiz kalmakta, eleştiri ve itirazlara cevap verememektedir. Bugün yaşanan yoğun münkir felsefi saldırılar karşısında itikadi meseleleri temellendirme ve müdafaa etme anlamında eski ulemanın yazdıkları mantık mahsulü eserler yerine bilimin verilerine uygun, akli ve hissedilebilir (mahsüs) deliller ortaya konulmalıdır.

Anılan karakteristik fikri yaklaşımı Muhammed Ferid Vecdi’yi kalam ilmi alanında yeni arayışlara sevk etmiştir. Müellifimizin hareket noktası ve hedefi yeni çağın yeni insanına itikadi meseleleri çağdaş akli ve bilimsel yöntemlerle arz edebilmektir. Mustafa Sabri Efendi eserlerinde pek çok münasebetle ve defalarca kendisini nübüvveti, vahiy ve mucizeleri inkar etmekle suçlanmış olsa da çalışmada tüm eserlerinin ilgili bahislerinin dikkatle tetkiki Muhammed Ferid Vecdi hakkında anılan ithamların hiç birisinin vaki olmadığını açıkça göstermiştir. Vecdi’nin anılan konulardaki ifadeleri çok

⁵⁰ Vecdi, *Dâ’iratü’l-Meârif*, c. 6, s. 201, 202.

⁵¹ Vecdi, *Dâ’iratü’l-Meârif*, c. 6, s. 201, 202.

⁵² Vecdi, *Dâ’iratü’l-Meârif*, c. 6, s. 202, 203.

sarihtir ki makalenin ilgili yerlerinde kaynakları ile kaydedilmiştir. Durum böyle olmakla birlikte özellikle vahiy, mucize ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) dehası meselelerinde Muhammed Ferid Vecdi'nin bir kısım beyanları yanlış anlaşılmasına müsait ve çelişkili gibi görünmektedir. Şöyle ki:

Muhammed Ferid Vecdi eserlerinin bazısında mucizeleri kabul etmediği şeklinde anlaşılmasına kapı aralayan beyanlarda bulunurken bir yandan da sarih bir şekilde amacının mucizeleri inkar etmediğini ikrar etmiş, onları savunmuştur. Onun, mucizeler etrafındaki görüşlerinin merkezinde biri çağın anlayışına bilimsel delillerle yakınlaştırıp aklileştirme, diğeri de Hz. Peygamber'in tebliğinin mucize merkezli olmayıp -ilim, tefekkür, nazar, istidlal gibi ameliyeleri ihtiva eden-Kur'an hakikatleri merkezli olduğunu nazara verme şeklinde iki ana düşünce vardır. Anılan görüşleri ışığında meseleyi açıkladıktan sonra amacının mucizeleri reddetmek olmadığını açıkça beyan edip onları çağdaş verilerle ispatlamaya çalışmıştır.

Ferid Vecdi'nin, Hazreti Peygamber'in (s.a.v.) dehası meselesi ile ilgili yaptığı açıklamalar noktasında da benzer yanlış anlaşılma mevcuttur. Kendisi Hz. Peygamber'i modern Batı felsefelerinin şüphelerine maruz kalmış çağdaş insanın anlayış seviyesine yaklaştırmak maksadıyla dâhilerle kıyaslama yaparken ölçüyü kaçırıp onu (s.a.v.) sıradanlaştırmaya yaklaşmıştır. Yine Hazreti Peygamber'in Müslümanlar tarafından beşer üstü bir tasavvurla algılandığını iddia edip Kur'an'da arz edildiği şekliyle normal bir "beşer" olarak takdim etmeye çalışırken bu defa aynı yanlışlığa düşmüştür.

KAYNAKÇA

Abdurrahim, Ahmed Kuşti, *Menâhicu'l-İstidlal alâ Mesaili'l-Akide'ti'l-İslamiyye fi'l-Asri'l-Hadis* –Mısır Nemûzecen-, Tekvîn li'Dirasati ve'n-Neşr, Londra, 2018, s. 405-458.

Arı, Yılmaz, *Din Ve Otorite Kavramları Bağlamında Sünnilikte Dini Otorite, İlahiyat Alanında Araştırma ve Değerlendirmeler*, Ed. F. Rençber vd., Gece Kitaplığı, Ankara, 2021/Mayıs, s. 163-188.

Arı, Yılmaz. *Toplumsal Değişim ve Din*, Asya Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar 5/16, Summer (2021), 131-142. Doi: <https://doi.org/10.31455/asya.958362>

el-Buti, Muhammed Said Ramazan, *Kubra'l-Yakîniyyât el-Kevniyye, Dâru'l-Fikr*, Dimeşk, 2008.

el-Buti, Muhammed Said Ramazan, *Fikhu's-Siyre*, Gonca yayınevi, İstanbul, 1992.

Demir Kıvrak, H. (2023). Sociological Perspective of Trust in Islamic Ethics . ULUSLARARASI DORLİON AKADEMİK SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ (DASAD) ISSN: 2980-2806, 1(1), 1–12. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8051424>

el-Kavsî, Mufrih ibn Süleyman, *eş-Şeyh Mustafa Sabri ve Mevkıfuhu mine'l-Fikri'l-Vafid*, Merkezu'l-Melik Fehd li'l-Buhus ve'd-Dirâsâti'l-İslamiyye, Riyad, 1997.

el-Rûmî, Fehd ibn. Abdurrahman ibn Süleyman, *Menhecu'l-Medreseti'l-Akliyye fi't-Tefsir*, Riyad, 1983.

Sabri, Şeyhulislam Mustafa, *Mevkıfu'l-Akli ve'l-İlmi ve'l-Âlim min Rabbi'l-Âlemîn ve İbâdihi'l-Mürselîn*, (4 cilt), Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1413/1992.

Vecdi, Muhammed Ferid, *Dâ'iratü-Meârifi'l-Karni'r-Râbi' Aşer el-Hicrî ve'l-Karni'l-İşrîn el-Milâdî*, (10 cilt).

_____, *el-İslâmu Dînun Âmmun Hâlidun*, Matbaatü Dâiratu Maârifi'l-Karni'l-İşrîn, Kahire, 1932.

_____, *el-İslâmu Dînü'l-Hidâye ve'l-Islâh*, Dâru'l-Hilâl, Kahire, 1962.

_____, *el-Medeniyyetü ve'l-İslam*, Basan; Muhammed Ali Kamil, Dâru't-Terakki, Kahire, 1901.

_____, *min Meâlimi'l-İslam*, Derleyen: Muhammed Receb el-Beyyûmî, ed-Dâru'l-Mısriyye el-Lübânîyye, Kahire, 1994.